

[প্রথম অনুসূচী  
ৰাজ্য সমূহ  
(অনুচ্ছেদ ১ আৰু ৪)

নাম	ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ
১। অন্ধ্ৰ প্ৰদেশ	২। [ অন্ধ্ৰ ৰাজ্য অধিনিয়ম, ১৯৫৩ ৰ ৩ ধাৰাৰ (১) উপধাৰাত, ৰাজ্য পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৫৬ ৰ ৩ ধাৰাৰ (১) উপধাৰাত অন্ধ্ৰ প্ৰদেশ আৰু মাদ্ৰাজ (সীমা পৰিৱৰ্তন) অধিনিয়ম, ১৯৫৯ ৰ প্ৰথম অনুসূচীৰ আৰু অন্ধ্ৰ প্ৰদেশ আৰু মহীশূৰ (ৰাজ্যক্ষেত্ৰ হস্তান্তৰণ) অধিনিয়ম, ১৯৬৮ ৰ অনুসূচীত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ, কিন্তু অন্ধ্ৰ প্ৰদেশ আৰু মাদ্ৰাজ (সীমা পৰিৱৰ্তন) অধিনিয়ম, ১৯৫৯ ৰ দ্বিতীয় অনুসূচীত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ ইয়াৰ বহিৰ্ভূত হ'ব। ]
২। অসম	এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ ঠিক পূৰ্বে অসম প্ৰদেশ, খাচীৰাজ্য সমূহ আৰু অসম জনজাতি ক্ষেত্ৰ সমূহত সমাৰিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহত ৩ [ * * * ] কিন্তু অসম (সীমা পৰিৱৰ্তন) অধিনিয়ম, ১৯৫১ ৰ অনুসূচীত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ, [* * * ] ৪। [ আৰু নগালেণ্ড ৰাজ্য অধিনিয়ম, ১৯৬২ ৰ ৩ ধাৰাৰ (১) উপধাৰাত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ ] ৫। [ আৰু উত্তৰ-পূব অঞ্চল (পুনৰ্গঠন) অধিনিয়ম, ১৯৭১ ৰ ধাৰা ৫, ৬ আৰু ৭ ত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ ] ইয়াৰ বহিৰ্ভূত হ'ব।
৩। বিহাৰ	৬। [ এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ ঠিক পূৰ্বে হয় বিহাৰ প্ৰদেশত সমাৰিষ্ট অথবা সেই প্ৰদেশৰ ভাগ বুলি প্ৰশাসিত হোৱা ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ আৰু বিহাৰ আৰু উত্তৰ প্ৰদেশ (সীমা পৰিৱৰ্তন) অধিনিয়ম, ১৯৬৮ ৰ ৩ ধাৰাৰ (১) উপধাৰাৰ (ক) খণ্ডত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ ; কিন্তু বিহাৰ আৰু পশ্চিমবংগ (ৰাজ্যক্ষেত্ৰ হস্তান্তৰণ) অধিনিয়ম, ১৯৫৬ ৰ ৩ ধাৰাৰ (১) উপধাৰাত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ আৰু প্ৰথম উল্লিখিত অধিনিয়ম খনৰ ৩ ধাৰাৰ (১) উপধাৰাৰ (খ) খণ্ডত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ ইয়াৰ বহিৰ্ভূত হ'ব। ]

১। সংবিধান (সপ্তম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৫৬ ৰ ২ ধাৰাৰ দ্বাৰা প্ৰতিষ্ঠাপিত।

২। অন্ধ্ৰ প্ৰদেশ আৰু মাদ্ৰাজ (সীমা পৰিৱৰ্তন) অধিনিয়ম, ১৯৫৯, (১৯৫৯ ৰ ৫৬) ৰ ৬ ধাৰাৰ দ্বাৰা পূৰ্বৰ প্ৰবিষ্টিৰ পৰিৱৰ্তে প্ৰতিষ্ঠাপিত (১-৪-১৯৬০ তাংৰ পৰা)। আৰু অন্ধ্ৰ প্ৰদেশ আৰু মহীশূৰ (ৰাজ্যক্ষেত্ৰ হস্তান্তৰণ) অধিনিয়ম, ১৯৬৮ (১৯৬৮ ৰ ৩৬) ৰ ৪(ক) ধাৰাৰ দ্বাৰা পূৰ্বৰ প্ৰবিষ্টিৰ পৰিৱৰ্তে পুন: প্ৰতিষ্ঠাপিত (১-১০-১৯৬৮ তাংৰ পৰা)।

৩। “আৰু অৰ্জিত ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ (বিলয়ন) অধিনিয়ম, ১৯৬০ ৰ প্ৰথম অনুসূচীৰ ১ম ভাগত নিৰ্দেশিত ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ” (অৰ্জিত ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ (বিলয়ন) অধিনিয়ম, ১৯৬০ (১৯৬০ ৰ ৬৪) ৰ (১) ধাৰাৰ দ্বাৰা অন্ত:স্থাপিত-অধিসূচিত হ'বলগীয়া নিয়ত দিনৰ পৰা)।

৪। “আৰু সংবিধান (নৱম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৬০ ৰ প্ৰথম অনুসূচীৰ ১ম ভাগত নিৰ্দেশিত ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ” সংবিধান (নৱম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৬০ ৰ ৩ (ক) ধাৰাৰ দ্বাৰা সংযোজিত (অধিসূচিত হ'বলগীয়া নিয়ত দিনৰ পৰা)।

৫। নগালেণ্ড ৰাজ্য অধিনিয়ম, ১৯৬২ (১৯৬২ ৰ ২৭) ৰ ৪ ধাৰাৰ দ্বাৰা সংযোজিত (১-১২-১৯৬৩ তাংৰ পৰা)।

৬। উত্তৰ-পূব অঞ্চল (পুনৰ্গঠন) অধিনিয়ম, ১৯৭১ ৰ ধাৰা ৯ (ক) ৰ দ্বাৰা সংযোজিত (২১-১-৭২ তাংৰ পৰা)।

৭। বিহাৰ আৰু উত্তৰ প্ৰদেশ (সীমা পৰিৱৰ্তন) অধিনিয়ম, ১৯৬৮ (১৯৬৮ ৰ ২৪) ৰ ৪(ক) ধাৰাৰ দ্বাৰা প্ৰতিষ্ঠাপিত (১০-৬-৭০ তাংৰ পৰা)।

## প্ৰথম অনুসূচী

নাম	ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ
৪। গুজৰাট	বোম্বে পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৬০ ৰ ৩ ধাৰাৰ (১) উপধাৰাত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ।]
৫। কেৰেলা	ৰাজ্য পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৫৬ ৰ ৫ ধাৰাৰ (১) উপধাৰাত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ।
৬। মধ্য প্ৰদেশ	ৰাজ্য পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৫৬ ৰ ৯ ধাৰাৰ (১) উপধাৰাত ১ <sup>১</sup> আৰু ৰাজস্থান আৰু মধ্যপ্ৰদেশ (ৰাজ্যক্ষেত্ৰ হস্তান্তৰণ) অধিনিয়ম, ১৯৫৯ ৰ প্ৰথম অনুসূচীত] বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ।
৭। তামিল নাড়ু ]	এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ ঠিক পূৰ্বে মাদ্ৰাজ প্ৰদেশত সমাবিষ্ট অথবা সেই প্ৰদেশৰ ভাগ বুলি প্ৰশাসিত হোৱা ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ আৰু ৰাজ্য পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৫৬ ৰ ৪ ধাৰাত, ১ <sup>১</sup> আৰু অন্ধ্ৰপ্ৰদেশ আৰু মাদ্ৰাজ (সীমা পৰিৱৰ্তন) অধিনিয়ম, ১৯৫৯ ৰ দ্বিতীয় অনুসূচীত] বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ; কিন্তু অন্ধ্ৰ ৰাজ্য অধিনিয়ম, ১৯৫৩ ৰ ৩ ধাৰাৰ (১) উপধাৰাত আৰু ৪ ধাৰাৰ (১) উপধাৰাত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ; আৰু ১ <sup>১</sup> [ৰাজ্য পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৫৬ ৰ ৫ ধাৰাৰ (১) উপধাৰাৰ (খ) খণ্ডত আৰু ৬ ধাৰাত আৰু ৭ ধাৰাৰ (১) উপধাৰাৰ (ঘ) খণ্ডত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ আৰু অন্ধ্ৰ প্ৰদেশ আৰু মাদ্ৰাজ (সীমা পৰিৱৰ্তন) অধিনিয়ম, ১৯৫৯ ৰ প্ৰথম অনুসূচীত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ ইয়াৰ বহিৰ্ভূত হব।]
৮। মহাৰাষ্ট্ৰ	ৰাজ্য পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৫৬ ৰ ৮ ধাৰাৰ (১) উপধাৰাত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ, কিন্তু বোম্বে পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৬০ ৰ ৩ ধাৰাৰ (১) উপধাৰাত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ ইয়াৰ বহিৰ্ভূত হব।]

১। বোম্বে পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৬০ (১৯৬০ ৰ ১১) ৰ ৪ ধাৰাৰ দ্বাৰা মূল ৪ নং প্ৰবিষ্টিৰ পৰিৱৰ্ত্তে প্ৰতিষ্ঠাপিত (১-৫-৬০ তাংৰ পৰা)।

২। ৰাজস্থান আৰু মধ্যপ্ৰদেশ (ৰাজ্যক্ষেত্ৰ হস্তান্তৰণ) অধিনিয়ম, ১৯৫৯ ৰ ৪ ধাৰাৰ দ্বাৰা অন্তঃস্থাপিত (১-১০-৫৯ তাংৰ পৰা)।

৩। মাদ্ৰাজ ৰাজ্য (নাম পৰিৱৰ্ত্তন) অধিনিয়ম, ১৯৬৮ ৰ ৫ ধাৰাৰ দ্বাৰা '৭' মাদ্ৰাজৰ সলনি প্ৰতিষ্ঠাপিত (১৪-১-৬৯ তাংৰ পৰা)।

৪। অন্ধ্ৰ প্ৰদেশ আৰু মাদ্ৰাজ (সীমা পৰিৱৰ্ত্তন) অধিনিয়ম, ১৯৫৯ ৰ ৬ ধাৰাৰ দ্বাৰা অন্তঃস্থাপিত (১-৪-৬০ তাংৰ পৰা)।

৫। অন্ধ্ৰ প্ৰদেশ আৰু মাদ্ৰাজ (সীমা পৰিৱৰ্ত্তন) অধিনিয়ম, ১৯৫৯ ৰ ৬ ধাৰাৰ দ্বাৰা কিছুমান শব্দৰ পৰিৱৰ্ত্তে প্ৰতিষ্ঠাপিত (১-৪-৬০ তাংৰ পৰা)।

৬। বোম্বে পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৬০ (১৯৬০ ৰ ১১) ৰ ৪ ধাৰাৰ দ্বাৰা অন্তঃস্থাপিত (১-৫-৬০ তাংৰ পৰা)।

## প্ৰথম অনুসূচী

নাম	ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ
°[৯। কৰ্ণাটক ]	ৰাজ্য পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৫৬ ৰ ৭ ধাৰাৰ (১) উপধাৰাত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ, °[কিন্তু অন্ধ্ৰ প্ৰদেশ আৰু মহীশূৰ (ৰাজ্যক্ষেত্ৰ হস্তান্তৰণ) অধিনিয়ম, ১৯৬৮ ৰ অনুসূচীত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ ইয়াৰ বহিৰ্ভূত হব।]
°[১০। উৰিষ্যা	এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ ঠিক পূৰ্বে উৰিষ্যা প্ৰদেশত সমাবিষ্ট অথবা সেই প্ৰদেশৰ ভাগ বুলি প্ৰশাসিত হোৱা ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ।
°[১১। পঞ্জাব	ৰাজ্য পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৫৬ ৰ ১১ ধাৰাত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ °[আৰু অৰ্জিত ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ (বিলয়ন) অধিনিয়ম, ১৯৬০ ৰ প্ৰথম অনুসূচীৰ ২য় ভাগত নিৰ্দেশিত ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ] °[ কিন্তু সংবিধান (নৱম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৬০ ৰ প্ৰথম অনুসূচীৰ ২য় ভাগত নিৰ্দেশিত ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ ] ° [ আৰু পঞ্জাব পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৬৬ ৰ ৩ ধাৰাৰ (১) উপধাৰাত, ৪ ধাৰাত আৰু ৫ ধাৰাৰ (১) উপধাৰাত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ ] ইয়াৰ বহিৰ্ভূত হব।
°[১২। ৰাজস্থান	ৰাজ্য পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৫৬ ৰ ১০ ধাৰাত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ ° [ কিন্তু ৰাজস্থান আৰু মধ্যপ্ৰদেশ (ৰাজ্যক্ষেত্ৰ হস্তান্তৰণ) অধিনিয়ম, ১৯৫৯ ৰ প্ৰথম অনুসূচীত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ ইয়াৰ বহিৰ্ভূত হব।]
°[১৩। উত্তৰ প্ৰদেশ	° [ এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ ঠিক পূৰ্বে হয় যুক্ত প্ৰদেশ নামে জ্ঞাত প্ৰদেশত সমাবিষ্ট অথবা সেই প্ৰদেশৰ ভাগৰূপে প্ৰশাসিত হোৱা ৰাজ্যক্ষেত্ৰসমূহ, বিহাৰ আৰু উত্তৰ প্ৰদেশ (সীমা পৰিবৰ্তন) অধিনিয়ম, ১৯৬৮ ৰ ধাৰা ৩ৰ উপধাৰা (১) ৰ (খ) খণ্ডত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰসমূহ আৰু হাৰিয়ানা

১। মহীশূৰ ৰাজ্য (নাম পৰিবৰ্তন) অধিনিয়ম, ১৯৭৩ ৰ ৫ধাৰাৰ দ্বাৰা '৯ মহীশূৰ'ৰ পৰিবৰ্তে  
প্ৰতিষ্ঠাপিত (১-১১-৭৩ তাংৰ পৰা)।

২। অন্ধ্ৰপ্ৰদেশ আৰু মহীশূৰ (ৰাজ্যক্ষেত্ৰ হস্তান্তৰণ) অধিনিয়ম, ১৯৬৮ (১৯৬৮ ৰ ৩৬) ৰ ৪  
ধাৰাৰ দ্বাৰা অন্তঃস্থাপিত (১-১০-৬৮ তাংৰ পৰা)।

৩। বোম্বে পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৬০ ৰ ৪ ধাৰাৰ দ্বাৰা ৮ ৰ পৰা ১৪লৈ এই প্ৰবিষ্টি সমূহ ৯ ৰ  
পৰা ১৫ বুলি পুনঃঅংকিত কৰা হৈছে (১-৫-৬০ তাংৰ পৰা)।

৪। অৰ্জিত ৰাজ্যক্ষেত্ৰ (বিলয়ন) অধিনিয়ম, ১৯৬০ (১৯৬০ ৰ ৬৪) ৰ ৪ ধাৰাৰ দ্বাৰা অন্তঃস্থাপিত  
(১৭-১-৬১ তাংৰ পৰা)।

৫। সংবিধান (নৱম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৬০ ৰ ৩ ধাৰাৰ দ্বাৰা সংযোজিত (১৭-১-৬১  
তাংৰ পৰা)।

৬। পঞ্জাব পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম; ১৯৬৬ (১৯৬৬ ৰ ৩১) ৰ ৭ ধাৰাৰ দ্বাৰা অন্তঃস্থাপিত (১-১১-  
৬৬ তাংৰ পৰা)।

৭। ৰাজস্থান আৰু মধ্যপ্ৰদেশ (ৰাজ্যক্ষেত্ৰ হস্তান্তৰণ) অধিনিয়ম, ১৯৫৯ (১৯৫৯ ৰ ৪৭) ৰ ৪  
ধাৰাৰ দ্বাৰা অন্তঃস্থাপিত (১-১০-৫৯ তাংৰ পৰা)।

৮। বিহাৰ আৰু উত্তৰ প্ৰদেশ (সীমা পৰিবৰ্তন) অধিনিয়ম, ১৯৬৮ (১৯৬৮ ৰ ২৪) ৰ ৪ ধাৰাৰ  
দ্বাৰা প্ৰতিষ্ঠাপিত (১০-৬-৭০) তাংৰ পৰা)।

৯। হাৰিয়ানা আৰু উত্তৰ প্ৰদেশ (সীমা পৰিবৰ্তন) অধিনিয়ম, ১৯৭৯ (১৯৭৯ ৰ ৩১) ৰ ধাৰা ৫ ৰ  
দ্বাৰা (১৫-৯-১৯৮০ ৰ পৰা পূৰ্ববৰ্তী প্ৰবিষ্টিৰ স্থানত প্ৰতিষ্ঠাপিত।

## প্ৰথম অনুসূচী

নাম	ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ
১[১৪] পশ্চিম বংগ	আৰু উত্তৰ প্ৰদেশ (সীমা পৰিবৰ্তন) অধিনিয়ম, ১৯৭৯ ৰ ধাৰা ৪ৰ (খ) খণ্ডত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰসমূহ, কিন্তু বিহাৰ আৰু উত্তৰ প্ৰদেশ (সীমা পৰিবৰ্তন) অধিনিয়ম, ১৯৬৮ ৰ ধাৰা ৩ৰ উপধাৰা (১) ৰ খণ্ড (ক) ত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰসমূহ আৰু হাৰিয়ানা আৰু উত্তৰ প্ৰদেশ (সীমা পৰিবৰ্তন) অধিনিয়ম, ১৯৭৯ ৰ ধাৰা ৪ৰ উপধাৰা (১) ৰ খণ্ড (ক) ত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰসমূহ ইয়াৰ বহিৰ্ভূত হব। এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ ঠিক পূৰ্বে পশ্চিম বংগ প্ৰদেশত সমাবিষ্ট অথবা সেই প্ৰদেশৰ ভাগ বুলি প্ৰশাসিত হোৱা ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ আৰু চন্দৰ নগৰ (বিলয়ন) অধিনিয়ম, ১৯৫৪ ৰ ২ ধাৰাৰ (গ) খণ্ডত যথা পৰিভাষিত চন্দৰ নগৰ ৰাজ্যক্ষেত্ৰ আৰু লগতে বিহাৰ আৰু পশ্চিম বংগ (ৰাজ্যক্ষেত্ৰৰ হস্তান্তৰণ) অধিনিয়ম, ১৯৫৬ ৰ ৩ ধাৰাৰ (১) উপধাৰাত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ।
১[১৫] জম্মু আৰু কাশ্মীৰ	এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ ঠিক পূৰ্বে ভাৰতীয় ৰাজ্য জম্মু আৰু কাশ্মীৰত সমাবিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ।
১[১৬] নগালেণ্ড	নগালেণ্ড ৰাজ্য অধিনিয়ম, ১৯৬২ ৰ ৩ ধাৰাৰ (১) উপধাৰাত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ।
১[১৭] হাৰিয়ানা	১[পঞ্জাব পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৬৬ ৰ ধাৰা ৩ ৰ উপধাৰা (১)ত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্য ক্ষেত্ৰসমূহ আৰু হাৰিয়ানা আৰু উত্তৰ প্ৰদেশ (সীমা পৰিবৰ্তন) অধিনিয়ম, ১৯৭৯ ৰ ধাৰা ৪ৰ (১) উপধাৰাত (ক) খণ্ডত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্য ক্ষেত্ৰসমূহ, কিন্তু সেই অধিনিয়মৰ ধাৰা ৪ ৰ উপধাৰা (১) ৰ খণ্ড (খ) ত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰসমূহ ইয়াৰ বহিৰ্ভূত হব।]
১[১৮] হিমাচল প্ৰদেশ	এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ ঠিক পূৰ্বে হিমাচল প্ৰদেশ আৰু বিলাসপুৰ নামেৰে মুখ্য আয়ুক্তৰ প্ৰদেশৰূপে প্ৰশাসিত হোৱা ৰাজ্যক্ষেত্ৰসমূহ আৰু পঞ্জাব পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৬৬ ৰ ধাৰা ৫ ৰ উপধাৰা (১) ত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ।]
১[১৯] মণিপুৰ	এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ ঠিক পূৰ্বে মণিপুৰ নামেৰে মুখ্য আয়ুক্তৰ প্ৰদেশৰূপে প্ৰশাসিত হোৱা ৰাজ্যক্ষেত্ৰ।
২০। ত্ৰিপুৰা	এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ ঠিক পূৰ্বে ত্ৰিপুৰা নামেৰে মুখ্য আয়ুক্তৰ প্ৰদেশৰূপে প্ৰশাসিত হোৱা ৰাজ্যক্ষেত্ৰ।
২১। মেঘালয়	উত্তৰ-পূব অঞ্চল (পুনৰ্গঠন) অধিনিয়ম, ১৯৭১ ৰ ধাৰা ৫ ত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ।]

১। বোম্বে পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৬০ (১৯৬০ৰ ১১) ৰ ৪ ধাৰাৰ দ্বাৰা ৮ৰ পৰা ১৪লৈ এই প্ৰবিষ্টি সমূহ ৯ৰ পৰা ১৫ লৈ বুলি পুনঃ অংকিত কৰা হৈছে (১-৫-৬০ তাংৰ পৰা)।

২। নগালেণ্ড ৰাজ্য অধিনিয়ম, ১৯৬২ (১৯৬২ৰ ২৭)ৰ ৪ ধাৰাৰ দ্বাৰা অন্তঃস্থাপিত (১-১২-৬৩তাংৰ পৰা)।

৩। পঞ্জাব পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৬৬ (১৯৬৬ ৰ ৩১) ৰ ৭ ধাৰাৰ দ্বাৰা অন্তঃস্থাপিত (১-১-৬৬ তাংৰ পৰা)।

৪। হাৰিয়ানা আৰু উত্তৰ প্ৰদেশ (সীমা পৰিবৰ্তন) অধিনিয়ম, ১৯৭৯ (১৯৭৯ ৰ ৩১) ৰ ধাৰা ৪ৰ দ্বাৰা (১৫-৯-১৯৮৩ ৰ পৰা) পূৰ্ববৰ্তী প্ৰবিষ্টিৰ স্থানত প্ৰতিষ্ঠাপিত।

৫। হিমাচল প্ৰদেশ ৰাজ্য অধিনিয়ম, ১৯৭০ (১৯৭০চনৰ ৫৩) ৰ ৪ ধাৰাৰ দ্বাৰা অন্তঃস্থাপিত (২৫-১-৭১ তাংৰ পৰা)।

৬। উত্তৰ-পূব অঞ্চল (পুনৰ্গঠন) অধিনিয়ম, ১৯৭১ ৰ ধাৰা ৯ (ক) ৰ দ্বাৰা অন্তঃস্থাপিত (২১-১-৭২ তাংৰ পৰা)।

## প্ৰথম অনুসূচী

নাম	ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ
১[২২। চিকিম	সংবিধান (ষষ্ঠ ত্ৰিংশ সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৭৫ৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ ঠিক পূৰ্বে চিকিমত সমাবিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰসমূহ।]
২[২৩। মিজোৰাম	উত্তৰ-পূব অঞ্চল (পুনৰ্গঠন) অধিনিয়ম, ১৯৭১ ৰ ধাৰা ৬ ত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰসমূহ।]
৩[২৪। অৰুণাচল প্ৰদেশ	উত্তৰ পূব অঞ্চল (পুনৰ্গঠন) অধিনিয়ম, ১৯৭১ ৰ ধাৰা ৭ ত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ।]
৪[২৫। গোৱা	গোৱা দমন আৰু দিউ পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৮৭ ৰ ধাৰা ৩ ত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ।]

১। সংবিধান (ষষ্ঠ ত্ৰিংশ সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৭৫ ৰ ধাৰা ২ দ্বাৰা অন্ত: স্থাপিত (২৬-৪-৭৫ তাৰ পৰা)।

২। মিজোৰাম ৰাজ্য অধিনিয়ম, ১৯৮৬ (১৯৮৬ ৰ ৩৪) ৰ ধাৰা ৪ ৰ দ্বাৰা (২০-২-১৯৮৭ ৰ পৰা) অন্ত: স্থাপিত।

৩। অৰুণাচল প্ৰদেশ ৰাজ্য অধিনিয়ম, ১৯৮৬ (১৯৮৬ ৰ ৬৯) ৰ দ্বাৰা (২০-২-১৯৮৭ ৰ পৰা) অন্ত: স্থাপিত।

৪। গোৱা দমন আৰু দিউ পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৮৭ (১৯৮৭ ৰ ১৮) ৰ দ্বাৰা (৩০-৫-১৯৮৭ ৰ পৰা) অন্ত: স্থাপিত।

## প্ৰথম অনুসূচী

## ২। সংঘ ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ

নাম	ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ
১। দিল্লী	এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ ঠিক পূৰ্বে দিল্লীৰ মুখ্য আয়ুক্তৰ প্ৰদেশত সমাবিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ।
১ [ * * * * * ]	
২ [ * * * * * ]	
৩ [ ২ ] আন্দামান আৰু নিকোবৰ দ্বীপপুঞ্জ	এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ ঠিক পূৰ্বে মুখ্য আয়ুক্তৰ প্ৰদেশ আন্দামান আৰু নিকোবৰ দ্বীপ পুঞ্জত সমাবিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ।
৩ [ ৩ ] [ লাক্ষাদ্বীপ ]	ৰাজ্য পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৫৬ ৰ ৬ ধাৰাত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ।
৪ [ ৪ ] দাদৰা আৰু নগৰ হাৰেলী	১৯৬১ চনৰ আগষ্টৰ একাদশ দিৱসৰ ঠিক পূৰ্বে স্বতন্ত্ৰ দাদৰা আৰু নগৰ হাৰেলীত সমাবিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰ।
৫ [ ৫ ] দমন আৰু দিউ	গোৱা, দমন আৰু দিউ পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম ১৯৮৭ৰ ধাৰা ৪ত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্য ক্ষেত্ৰসমূহ।
৬ [ ৬ ] পণ্ডিচেৰী	১৯৬২ চনৰ আগষ্টৰ ষষ্ঠদশ দিৱসৰ ঠিক পূৰ্বে পণ্ডিচেৰী, কাৰিকল, মাহে আৰু য়ানাম নামে জ্ঞাত আৰু ভাৰতৰ ফৰাচী বসতিত সমাবিষ্ট ৰাজ্যক্ষেত্ৰসমূহ।

১। হিমাচল প্ৰদেশ ৰাজ্য অধিনিয়ম, ১৯৭০ (১৯৭০ চনৰ ৫৩) ৰ ধাৰা ৪ দ্বাৰা প্ৰবিষ্টি নং ২ “হিমাচল প্ৰদেশ” লোপ কৰা হৈছে (২৫-১-৭১ তাংৰ পৰা)।

২। উত্তৰ পূব অঞ্চল (পুনৰ্গঠন) অধিনিয়ম, ১৯৭১ৰ ধাৰা ৯ (খ)ৰ দ্বাৰা প্ৰবিষ্টি নং ২ আৰু ৩ ‘মণিপুৰ আৰু ত্ৰিপুৰা’ লোপ কৰা হৈছে আৰু ৪ ৰ পৰা ৯লৈ এই প্ৰবিষ্টি সমূহ ক্ৰমে ২ৰ পৰা ৭লৈ পুনঃ অংকিত কৰা হৈছে (২১-১-৭২ তাংৰ পৰা)।

৩। উক্ত অধিনিয়মৰ, ৯ ধাৰাৰ দ্বাৰা প্ৰবিষ্টি সংখ্যা ৪ৰ পৰা ৯ লৈকে ক্ৰমে ২ৰ পৰা ৭লৈ বুলি পুনঃ অংকিত কৰা হৈছে (২১-১-৭২ তাংৰ পৰা)।

৪। লাক্ষাদ্বীপ, মিনিকয় আৰু অমিনদীৱী দ্বীপপুঞ্জ (নাম পৰিৱৰ্তন) অধিনিয়ম, ১৯৭৩ৰ ৫ ধাৰাৰ দ্বাৰা প্ৰতিষ্ঠাপিত (১-১১-৭৩ তাংৰ পৰা)।

৫। সংবিধান (দশম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৬১ৰ ২ ধাৰাৰ দ্বাৰা অন্তঃস্থাপিত।

৬। সংবিধান (দ্বাদশ সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৬২ৰ ২ ধাৰাৰ দ্বাৰা অন্তঃস্থাপিত।

৭। সংবিধান (চতুৰ্দশ সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৬২ৰ ৩ আৰু ৭ ধাৰাৰ দ্বাৰা অন্তঃস্থাপিত (১৬-৮-৬২ তাংৰ পৰা)।

## প্ৰথম অনুসূচী

নাম	ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ
১[৭] চণ্ডীগড়	পঞ্জাব পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৬৬ ৰ ৪ ধাৰাত বিনিৰ্দ্ধাৰিত ৰাজ্যক্ষেত্ৰ সমূহ।]
৩ [ * * * * * ]	
৪ [ * * * * * ]	

১। পঞ্জাব পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, (১৯৬৬ ৰ ৩১)ৰ ৭ ধাৰাৰ দ্বাৰা অন্তঃস্থাপিত।

২। উত্তৰ-পূব অঞ্চল (পুনৰ্গঠন) অধিনিয়ম, ১৯৭১ ৰ ৯ ধাৰাৰ দ্বাৰা প্ৰতিষ্ঠিত সংখ্যা ৪ৰ পৰা ৯ লৈ ক্ৰমে ২ৰ পৰা ৭ লৈ পুনঃ অংকিত কৰা হৈছে (২১-১-৭২ তাংৰ পৰা)।

৩। মিজোৰাম ৰাজ্য অধিনিয়ম, ১৯৮৬ (১৯৮৬ ৰ ৩৪) ৰ ধাৰা ৪ ৰ দ্বাৰা প্ৰতিষ্ঠিত ৮ ৰ (২০-২-১৯৮৭ ৰ পৰা) লোপ কৰা হৈছে আৰু প্ৰতিষ্ঠিত ৯-প্ৰতিষ্ঠিত ৮ ৰূপে পুনৰ সংখ্যায়িত কৰা হৈছে।

৪। অৰুণাচল প্ৰদেশ ৰাজ্য অধিনিয়ম, ১৯৮৬ (১৯৮৬ৰ ৬৯) ৰ ধাৰা ৪ৰ দ্বাৰা (২০-২-১৯৮৭ ৰ পৰা) লোপ কৰা হৈছে।

# দ্বিতীয় অনুসূচী

১৮৭

[ অনুচ্ছেদ ৫৯(৩), ৬৫ (৩), ৭৫ (৬), ৯৭, ১২৫, ১৪৮ (৩), ১৫৮ (৩), ১৬৪ (৫),  
১৮৬ আৰু ২২১ ]

## ভাগ - ক

ৰাষ্ট্ৰপতি আৰু ১[\* \* \*] ৰাজ্যসমূহৰ ৰাজ্যপাল সকলৰ সম্বন্ধে উপবন্ধাবলী

১। ৰাষ্ট্ৰপতিক আৰু ১[\* \* \* \*] ৰাজ্য সমূহৰ ৰাজ্যপাল সকলক মাহিলি তলত  
দিয়া উপলব্ধি দিয়া হব অৰ্থাৎ —

ৰাষ্ট্ৰপতি ২ ১০,০০০ টকা

ৰাজ্যৰ ৰাজ্যপাল ৩ ৫,৫০০ টকা।

২। ৰাষ্ট্ৰপতিক আৰু ৪[\* \* \*] ৰাজ্য সমূহৰ ৰাজ্যপাল সকলক তেনে ভাত্তাও দিয়া হব  
যি এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ অব্যৱহিত পূৰ্বে ভাৰত ডমিনিয়নৰ মহাৰাজ্যপাল আৰু তৎস্থানীয়  
প্ৰদেশ সমূহৰ ৰাজ্যপাল সকলক দিবলগীয়া হৈছিল।

৩। ৰাষ্ট্ৰপতি আৰু ৬[ ৰাজ্য সমূহৰ] ৰাজ্যপাল সকল নিজৰ নিজৰ পদাৱধিৰ সম্পূৰ্ণ কালছোৱাত  
এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ অব্যৱহিত পূৰ্বে মহাৰাজ্যপাল আৰু তৎস্থানীয় প্ৰদেশৰ ৰাজ্যপাল সকল  
যথাক্ৰমে যি বিশেষাধিকাৰৰ হক্‌দাৰ আছিল সেই একে বিশেষাধিকাৰৰ হক্‌দাৰ হব।

৪। যেতিয়া উপৰাষ্ট্ৰপতিয়ে বা আন কোনো ব্যক্তিয়ে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ কৃত্য নিৰ্বহন কৰে বা ৰাষ্ট্ৰপতি  
ৰূপে কাৰ্য্য কৰে, বা কোনো ব্যক্তিয়ে ৰাজ্যপালৰ কৃত্য নিৰ্বহন কৰে তেতিয়া তেনে ব্যক্তি যথাস্থিতি  
ৰাষ্ট্ৰপতিৰ বা ৰাজ্যপালৰ যাৰ কৃত্য নিৰ্বহন কৰে বা যাৰ স্থলত কাৰ্য্য কৰে তেওঁৰ সৈতে একে  
উপলব্ধি, ভাত্তা আৰু বিশেষাধিকাৰৰ হক্‌দাৰ হব।

[ভাগ - খ সংবিধান (সপ্তম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৫৬ ৰ ২৯ ধাৰা আৰু অনুসূচীৰ দ্বাৰা  
লোপ কৰা হৈছে।]

## ভাগ - গ

লোক সভাৰ অধ্যক্ষ আৰু উপাধ্যক্ষ আৰু ৰাজ্য সভাৰ সভাপতি আৰু উপ-সভাপতি আৰু  
১[\* \* \*] ১[ কোনো ৰাজ্যৰ বিধান সভাৰ অধ্যক্ষ আৰু উপাধ্যক্ষ আৰু বিধান পৰিষদৰ সভাপতি  
আৰু উপ-সভাপতি সম্বন্ধে উপবন্ধ।

৭। লোক সভাৰ অধ্যক্ষ আৰু ৰাজ্য সভাৰ সভাপতিক তেনে বেতন আৰু ভাত্তা দিয়া হব যি এই  
সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ অব্যৱহিত পূৰ্বে ভাৰত ডমিনিয়নৰ সংবিধান সভাৰ অধ্যক্ষক দিবলগীয়া  
হৈছিল, আৰু লোক সভাৰ উপাধ্যক্ষক আৰু ৰাজ্য সভাৰ উপ-সভাপতিক তেনে বেতন আৰু ভাত্তা  
দিয়া হব যি এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ অব্যৱহিত পূৰ্বে ভাৰত ডমিনিয়নৰ সংবিধান সভাৰ উপাধ্যক্ষক  
দিব লগীয়া হৈছিল।

১। সংবিধান (সপ্তম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৫৬ ৰ ২৯ ধাৰা আৰু অনুসূচীৰ দ্বাৰা 'প্ৰথম  
অনুসূচীৰ ক ভাগত বিনিৰ্দিষ্ট' এই কথাখিনি লোপ কৰা হৈছে।

২। এতিয়া "২০,০০০ টকা" ১৯৮৮ চনৰ ১৬ নং অধিনিয়মৰ ধাৰা ৪ চাওক।

৩। এতিয়া "১১,০০০ টকা" ১৯৮৭ চনৰ ১৭ নং অধিনিয়ম চাওক।

৪। উক্ত অধিনিয়মৰ ২৯ ধাৰা আৰু অনুসূচীৰ দ্বাৰা 'তেনে বিনিৰ্দিষ্ট' কথাখিনি লোপ কৰা  
হৈছে।

৫। উক্ত অধিনিয়মৰ ২৯ ধাৰা আৰু অনুসূচীৰ দ্বাৰা 'তেনে ৰাজ্যসমূহৰ' পৰিবৰ্ত্তে প্ৰতিষ্ঠাপিত

৬। উক্ত অধিনিয়মৰ ২৯ ধাৰা আৰু অনুসূচীৰ দ্বাৰা 'প্ৰথম অনুসূচীৰ ক ভাগৰ কোনো ৰাজ্যৰ'  
কথাখিনি লোপ কৰা হৈছে।

৭। উক্ত অধিনিয়মৰ ২৯ ধাৰা আৰু অনুসূচীৰ দ্বাৰা 'এনে কোনো ৰাজ্যৰ' পৰিবৰ্ত্তে প্ৰতিষ্ঠাপিত।

## দ্বিতীয় অনুসূচী

৮। \* \* \* [ কোনো ৰাজ্যৰ ] বিধান সভাৰ অধ্যক্ষক আৰু উপাধ্যক্ষক আৰু বিধান পৰিষদৰ সভাপতিক আৰু উপ-সভাপতিক তেনে বেতন আৰু ভাত্তা দিয়া হ'ব যি এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ অব্যবহিত পূৰ্বে ক্ৰমে ততস্থানীয় প্ৰদেশৰ বিধান সভাৰ অধ্যক্ষ আৰু উপাধ্যক্ষক আৰু বিধান পৰিষদৰ সভাপতি আৰু উপ-সভাপতিক দিবলগীয়া হৈছিল আৰু যত এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ অব্যবহিত পূৰ্বে ততস্থানীয় প্ৰদেশৰ বিধান পৰিষদ নাছিল তাত সেই ৰাজ্যৰ ৰাজ্যপালে নিৰ্দ্ধাৰণ কৰা অনুসাৰে সেই ৰাজ্যৰ বিধান পৰিষদৰ সভাপতিক আৰু উপ-সভাপতিক বেতন আৰু ভাত্তা দিয়া হ'ব।

## ভাগ - ঘ

উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ আৰু \* \* \* \* উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশ সকলৰ সম্বন্ধে উপবন্ধ

৯। (১) উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশ সকলক প্ৰকৃত সেৱাত ব্যয় কৰা সময়ৰ সম্বন্ধত মাহিলি তলত দিয়া নিৰিখত বেতন দিয়া হ'ব, অৰ্থাৎ --

মুখ্য ন্যায়াধিপতি - \* [ ১০,০০০ টকা ]

অন্যান্য - \* [ ৯০০০ টকা ]

পৰন্তু, যদি উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ কোনো ন্যায়াধীশে তেখেতৰ নিযুক্তিৰ সময়ত ভাৰত চৰকাৰৰ বা ইয়াৰ পূৰ্ববৰ্তী আন কোনো চৰকাৰৰ অধীনত বা কোনো ৰাজ্য চৰকাৰৰ বা ইয়াৰ পূৰ্ববৰ্তী কোনো চৰকাৰৰ অধীনত কৰা পূৰ্ববৰ্তী সেৱাৰ সম্বন্ধত কোনো অৱসৰ বেতন (নিযো:গ্যতা বা আহত অৱসৰ বেতনৰ বাহিৰে) পাই থাকে তেনেহলে উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ সেৱাৰ সম্বন্ধত তেখেতৰ বেতন --

\* [ (ক) সেই অৱসৰ বেতনৰ ৰাশি পৰিমাণে, আৰু

(খ) যদি তেখেতে এনে নিযুক্তিৰ পূৰ্বে এনে পূৰ্বৰ সেৱাৰ সম্বন্ধত তেখেতক দিবলগীয়া অৱসৰ বেতনৰ কোনো প্ৰভাগৰ বদলি তাৰ সলনিকৃত মূল্য প্ৰাপ্ত কৰে, তেনেহলে অৱসৰ বেতনৰ সেই প্ৰভাগৰ ৰাশি পৰিমাণে, আৰু

(গ) যদি তেখেতে এনে নিযুক্তিৰ পূৰ্বে এনে পূৰ্বৰ সেৱাৰ সম্বন্ধত কোনো নিবৃত্তি উপদান প্ৰাপ্ত কৰে, তেনেহলে সেই নিবৃত্তি উপদানৰ সমমূল্যৰ অৱসৰ বেতনৰ পৰিমাণে, হ্রাস কৰা হ'ব।

(২) উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ প্ৰত্যেক ন্যায়াধীশে কোনো ভাৰা নিদিয়াকৈ পদাবাস ব্যৱহাৰ কৰাৰ হুকদাৰ হ'ব।

১। সংবিধানৰ (সপ্তম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৫৬ ৰ ২৯ ধাৰা আৰু অনুসূচীৰ দ্বাৰা 'প্ৰথম অনুসূচীৰ ক ভাগত বিনিৰ্দিষ্ট কোনো ৰাজ্যৰ' এই কথাখিনি লোপ কৰা হৈছে।

২। উক্ত অধিনিয়মৰ ২৯ ধাৰা আৰু অনুসূচীৰ দ্বাৰা 'এনে ৰাজ্যৰ' পৰিবৰ্তে প্ৰতিষ্ঠাপিত।

৩। উক্ত অধিনিয়মৰ ২৫ ধাৰা আৰু অনুসূচীৰ দ্বাৰা 'প্ৰথম অনুসূচীৰ ক ভাগৰ ৰাজ্যসমূহৰ' এই কথাখিনি লোপ কৰা হৈছে।

৪। সংবিধান (চতুঃপঞ্চাশত্তম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৮৬ (১৯৮৬ ৰ ৩৪) ৰ ধাৰা ৪ ৰ দ্বাৰা (১-৪-১৯৮৬ ৰ পৰা প্ৰভাৱী হোৱাকৈ) "৫,০০০ টকা" ৰ বাবে প্ৰতিষ্ঠাপিত।

৫। সংবিধান (চতুঃপঞ্চাশত্তম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৮৬ (১৯৮৬ ৰ ৩৪) ৰ ধাৰা ৪ ৰ দ্বাৰা (১-৪-১৯৮৬ ৰ পৰা প্ৰভাৱী হোৱাকৈ) "৪,০০০ টকা" ৰ বাবে প্ৰতিষ্ঠাপিত।

৬। সংবিধান (সপ্তম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৫৬ ৰ ধাৰা ২৫ ৰ দ্বাৰা প্ৰতিষ্ঠাপিত।

## দ্বিতীয় অনুসূচী

(৩) এই দফাৰ (২) উপদফাৰ কোনো কথাই এনে কোনো ন্যায়াধীশৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰয়োগ নহ'ব যি, এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ অব্যৱহিত পূৰ্বে -

(ক) ফেডাৰেল ন্যায়ালয়ৰ মুখ্য ন্যায়াধিপতি পদত অধিষ্ঠিত আছিল আৰু এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিত অনুচ্ছেদ ৩৭৪ ৰ খণ্ড (১) ৰ অধীনত উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ মুখ্য ন্যায়াধিপতি হৈছে, বা

(খ) ফেডাৰেল ন্যায়ালয়ৰ আন কোনো ন্যায়াধীশ পদত অধিষ্ঠিত আছিল আৰু এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিত উক্ত খণ্ডৰ অধীনত উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশ (মুখ্য ন্যায়াধিপতিৰ বাহিৰে) হৈছে,

যি সময়ৰ কাৰণে তেখেত মুখ্য ন্যায়াধিপতি বা আন ন্যায়াধীশ পদত অধিষ্ঠিত থাকে আৰু এনে প্ৰত্যেক ন্যায়াধীশ যি তেনে উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ মুখ্য ন্যায়াধিপতি বা আন ন্যায়াধীশ হয় তেখেত তেনে মুখ্য ন্যায়াধিপতি বা আন ন্যায়াধীশ স্বৰূপে প্ৰকৃত সেৱাত কটোৱা সময়ৰ সম্বন্ধত এই দফাৰ (১) উপদফাত বিনিৰ্দিষ্ট বেতনৰ উপৰিও এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ অব্যৱহিত পূৰ্বে তেখেতে ভোগ কৰা বেতন আৰু এনেদৰে নিৰ্দিষ্ট কৰা বেতনৰ ব্যৱধানৰ সমান ৰাশি বিশেষ বেতন স্বৰূপে পোৱাৰ হকদাৰ হ'ব।

(৪) উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ প্ৰত্যেক ন্যায়াধীশে ভাৰতৰ ৰাজ্যক্ষেত্ৰৰ ভিতৰত কৰ্তব্য পালনত কৰা যাত্ৰা ব্যয়ৰ প্ৰতিপূৰ্তিৰ বাবে এনে যুক্তিযুক্ত ভাত্তা পাব আৰু যাত্ৰাৰ সম্বন্ধত এনে যুক্তিযুক্ত সা-সুবিধা পাব যিবিলাকনেকি ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে সময়ে সময়ে বিহিত কৰি দিয়ে।

(৫) উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশৰ অনুপস্থিতি ছুটী (ছুটী ভাত্তাক অন্তৰ্গত কৰি) আৰু অৱসৰ বেতনৰ সম্বন্ধত অধিকাৰ এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ অব্যৱহিত পূৰ্বে ফেডাৰেল ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশৰ সম্বন্ধত প্ৰয়োগ হোৱা উপবন্ধ অনুসৰি শাসিত হ'ব।

১০। (১) উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশ সকলক, প্ৰকৃত সেৱাত কটোৱা সময়ৰ সম্বন্ধত, নিম্নলিখিত মাহিলি নিৰ্দিষ্ট বেতন দিয়া হ'ব, অৰ্থাৎ -

মুখ্য ন্যায়াধিপতি	₹[৯,০০০ টকা।]
অন্যান্য ন্যায়াধীশ	₹[৮,০০০ টকা।]

পৰন্তু, যদি কোনো উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ কোনো ন্যায়াধীশে তেখেতৰ নিযুক্তিৰ সময়ত ভাৰত চৰকাৰৰ বা ইয়াৰ পূৰ্ববৰ্তী আন কোনো চৰকাৰৰ অধীনত অথবা কোনো ৰাজ্য চৰকাৰৰ বা ইয়াৰ পূৰ্ববৰ্তী আন কোনো চৰকাৰৰ অধীনত কৰা পূৰ্ববৰ্তী সেৱাৰ সম্বন্ধত কোনো অৱসৰ বেতন (নিৰ্যোগ্যতা বা আহত অৱসৰ বেতনৰ বাহিৰে) পাই থাকে, তেনেহলে উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ সেৱাৰ সম্বন্ধত তেখেতৰ বেতন -

(ক) সেই অৱসৰ বেতনৰ ৰাশি পৰিমাণে, আৰু

(খ) যদি তেখেতে এনে নিযুক্তিৰ পূৰ্বে এনে পূৰ্বৰ সেৱাৰ সম্বন্ধত তেখেতক দিবলগীয়া অৱসৰ বেতনৰ কোনো প্ৰভাগৰ বদলি তাৰ সলনিকৃত মূল্য প্ৰাপ্ত কৰে, তেনেহলে অৱসৰ বেতনৰ সেই প্ৰভাগৰ ৰাশি পৰিমাণে ; আৰু

(গ) যদি তেখেতে এনে নিযুক্তিৰ পূৰ্বে পূৰ্বৰ সেৱাৰ সম্বন্ধত কোনো নিবৃত্তি উপদান প্ৰাপ্ত কৰে, তেনেহলে সেই নিবৃত্তি উপদানৰ সমমূল্যৰ অৱসৰ বেতনৰ পৰিমাণে,

হাস কৰা হ'ব।

(২) এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ অব্যৱহিত পূৰ্বে এনে প্ৰত্যেক ব্যক্তিয়েই

১। সংবিধান (সপ্তম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৫৬ ৰ ২৫ ধাৰাৰ দ্বাৰা মূল (১) উপদফাৰ পৰিবৰ্ত্তে প্ৰতিষ্ঠাপিত।

২। সংবিধানৰ (চতুঃপঞ্চাশত্তম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৮৬ (১৯৮৬ ৰ ৩৪) ৰ ধাৰা ৪ৰ দ্বাৰা (১-৪-১৯৮৬ ৰ পৰা প্ৰভাৱী হোৱাকৈ) "৪,০০০ টকা" ৰ বাবে প্ৰতিষ্ঠাপিত।

৩। সংবিধান (চতুঃপঞ্চাশত্তম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৮৬ (১৯৮৬ ৰ ৩৪) ৰ ধাৰা ৪ ৰ দ্বাৰা (১-৪-১৯৮৬ ৰ পৰা প্ৰভাৱী হোৱাকৈ) "৩,৫০০ টকা" ৰ বাবে প্ৰতিষ্ঠাপিত।

## দ্বিতীয় অনুসূচী

(ক) যিকোনো প্ৰদেশৰ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ মুখ্য ন্যায়াধিপতি পদত অধিষ্ঠিত আছিল আৰু এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিত অনুচ্ছেদ ৩৭৬ ৰ খণ্ড (১) অনুসাবে তত্স্থানীয় ৰাজ্যৰ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ মুখ্য ন্যায়াধিপতি হৈছে, বা

(খ) যিকোনো প্ৰদেশৰ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ অন্য ন্যায়াধীশ পদত অধিষ্ঠিত আছিল আৰু এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিত উক্ত অনুচ্ছেদৰ অধীনত তত্স্থানীয় ৰাজ্যৰ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশ (মুখ্য ন্যায়াধিপতিৰ বাহিৰে) হৈছে,

যদি তেখেতে এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ অব্যৱহিত পূৰ্বে এই দফাৰ (১) উপদফাত নিৰ্দিষ্ট বেতনতকৈ উচ্চ নিৰিখত বেতন ভোগ কৰিছিল তেতিয়া প্ৰকৃত সেৱাত কটোৱা সময়ৰ সম্বন্ধত যথাস্থিতি তেনে মুখ্য ন্যায়াধিপতি বা অন্য ন্যায়াধীশ স্বৰূপে উক্ত উপদফাত বিনিৰ্দিষ্ট বেতনৰ উপৰিও এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ অব্যৱহিত পূৰ্বে তেখেতে ভোগ কৰা বেতন আৰু এনেদৰে বিনিৰ্দিষ্ট কৰা বেতনৰ ব্যৱধানৰ সমানে ৰাশি বিশেষ বেতন স্বৰূপে পোৱাৰ হকদাৰ হব।

১[ (৩) এনে যি কোনো ব্যক্তি যি সংবিধান (সপ্তম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৫৬ ৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ ঠিক পূৰ্বে প্ৰথম অনুসূচীৰ 'খ' ভাগত বিনিৰ্দিষ্ট কোনো ৰাজ্যৰ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ মুখ্য ন্যায়াধিপতি ৰূপে পদ ধাৰণ কৰি আছিল আৰু এনে প্ৰাৰম্ভণিত উক্ত অধিনিয়মৰ দ্বাৰা যথা সংশোধিত উক্ত অনুসূচীত বিনিৰ্দিষ্ট কোনো ৰাজ্যৰ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ মুখ্য ন্যায়াধিপতি হয়, আৰু যদি তেওঁ এনে প্ৰাৰম্ভণিৰ ঠিক পূৰ্বে তেওঁৰ বেতনৰ উপৰিও ভাত্তা হিচাপে কোনো ৰাশি পাই আছিল তেনেহলে তেওঁ এনে মুখ্য ন্যায়াধিপতি ৰূপে প্ৰকৃত সেৱাত কটোৱা সময়ৰ সম্বন্ধত এই দফাৰ (১) উপদফাত বিনিৰ্দিষ্ট বেতনৰ উপৰিও সেই একে ৰাশি ভাত্তা পাবলৈ হকদাৰ হব। ]

১১। এই ভাগত প্ৰসংগক্ৰমে অন্যথা প্ৰয়োজন নহলে —

- (ক) 'মুখ্য ন্যায়াধিপতি' শব্দই কাৰ্য্যকাৰী মুখ্য ন্যায়াধিপতি আৰু 'ন্যায়াধীশ' শব্দই তদৰ্থ ন্যায়াধীশক অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব ;
- (খ) 'প্ৰকৃত সেৱা' শব্দৰ অন্তৰ্গত হব -
- (i) কোনো ন্যায়াধীশে ন্যায়াধীশ স্বৰূপে কৰ্ত্তব্যত বা ৰাষ্ট্ৰপতিৰ অনুৰোধত গাতলোৱা অন্যান্য তেনে কৃত্য সম্পাদনত কটোৱা সময় ;
- (ii) ন্যায়াধীশ ছুটীত থকা তেনে সময় বহিৰ্ভূত কৰি বন্ধ, আৰু
- (iii) কোনো উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ পৰা উচ্চতম ন্যায়ালয়লৈ বা এক উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ পৰা আন উচ্চ ন্যায়ালয়লৈ স্থানান্তৰণত যোগদান কাল।

## ভাগ - ৩

ভাৰতৰ নিয়ন্ত্ৰক - মহালেখা পৰীক্ষক সম্বন্ধে উপবন্ধ

১২। (১) ভাৰতৰ নিয়ন্ত্ৰক - মহালেখা পৰীক্ষকক মাহিলি চাৰিহেজাৰ টকা নিৰিখত বেতন দিয়া হব।

(২) যি ব্যক্তি এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ অব্যৱহিত পূৰ্বে ভাৰতৰ মহালেখা পৰীক্ষকৰ পদত অধিষ্ঠিত আছিল আৰু এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিত অনুচ্ছেদ ৩৭৭ ৰ অধীনত ভাৰতৰ নিয়ন্ত্ৰক-মহালেখা পৰীক্ষক হৈছে তেখেতে এই দফাৰ (১) উপদফাত বিনিৰ্দিষ্ট বেতনৰ অতিৰিক্ত এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ অব্যৱহিত পূৰ্বে তেখেতে ভাৰতৰ মহালেখা পৰীক্ষক স্বৰূপে পোৱা আৰু তেনে বিনিৰ্দিষ্ট কৰা বেতনৰ ব্যৱধানৰ সমান ৰাশি বিশেষ বেতন স্বৰূপে পোৱাৰ হকদাৰ হব।

(৩) ভাৰতৰ নিয়ন্ত্ৰক-মহালেখা পৰীক্ষকৰ ছুটী আৰু অৱসৰ বেতন আৰু অন্যান্য সেৱা চৰ্ত্তসমূহৰ সম্বন্ধত অধিকাৰ এই সংবিধানৰ প্ৰাৰম্ভণিৰ অব্যৱহিত পূৰ্বে ভাৰতৰ মহালেখা-পৰীক্ষকৰ সম্বন্ধত প্ৰয়োগ হোৱা উপবন্ধ অনুসাবে শাসিত হব বা শাসিত হৈয়েই থাকিব আৰু সেই উপবন্ধ সমূহত মহাৰাজ্যপালৰ প্ৰতি থকা উল্লেখ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ প্ৰতি থকা উল্লেখ বুলি অৰ্থ কৰা হব।

১। সংবিধান (সপ্তম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৫৬ ৰ ২৫ ধাৰাৰ দ্বাৰা মূল উপদফা (৩) আৰু (৪) ৰ পৰিবৰ্ত্তে প্ৰতিষ্ঠাপিত।

[ অনুচ্ছেদ ৭৫(৪), ৯৯, ১২৪ (৬), ১৪৮ (২), ১৬৪ (৩), ১৮৮ আৰু ২১৯ ] \*

## শপতৰ বা প্রতিজ্ঞানৰ প্ৰপত্ৰ

I

সংঘৰ মন্ত্ৰীৰ বাবে পদৰ শপতৰ প্ৰপত্ৰ :—

“মই ক, খই, ঈশ্বৰৰ নামত শপত খাই কওঁ নিষ্ঠা সহকাৰে প্রতিজ্ঞা কৰো যে, বিধিৰ দ্বাৰা স্থাপনা কৰা ভাৰতৰ সংবিধানৰ প্রতি মই প্ৰকৃত বিশ্বাস আৰু নিষ্ঠা পোষণ কৰিম, [ মই ভাৰতৰ প্ৰভুত্ব আৰু অখণ্ডতা অক্ষুণ্ণ ৰাখিম, ] মই সংঘৰ মন্ত্ৰী স্বৰূপে মোৰ কৰ্তব্য শ্ৰদ্ধা পূৰ্বক আৰু শুদ্ধ অন্তঃকৰণৰ সৈতে নিৰ্বহন কৰিম আৰু মই ভয় বা পক্ষপাত, অনুৰাগ বা বিদ্বেষ নোহোৱাকৈ সংবিধান আৰু বিধি অনুসাৰে সকলো প্ৰকাৰৰ লোকসমূহৰ প্রতি ন্যায় আচৰণ কৰিম।”

II

সংঘৰ মন্ত্ৰীৰ বাবে গোপনীয়তাৰ শপতৰ প্ৰপত্ৰ :—

“মই ক, খই, ঈশ্বৰৰ নামত শপত খাই কওঁ নিষ্ঠা সহকাৰে প্রতিজ্ঞা কৰো যে, মন্ত্ৰী হিচাপে মোৰ কৰ্তব্যৰ উচিত নিৰ্বহনৰ কাৰণে আৱশ্যক হোৱাৰ বাহিৰে মই এনে যিকোনো বিষয় যিটোনেকি মোৰ বিচাৰ্য্যৰ কাৰণে অনা হব বা সংঘৰ মন্ত্ৰী স্বৰূপে মোৰ জ্ঞাত হব, তাক কোনো ব্যক্তি বা ব্যক্তি সমূহক প্ৰত্যক্ষ বা পৰোক্ষ ভাবে সূচিত বা প্ৰকট নকৰিম।”

III

ক

সংসদৰ নিৰ্বাচনৰ বাবে হোৱা প্ৰাৰ্থীৰ দ্বাৰা লবলগীয়া শপত বা প্রতিজ্ঞানৰ প্ৰপত্ৰ :—

“মই ক, খই ৰাজ্যসভাৰ (বা লোক সভাৰ) এক আসন পূৰাবৰ বাবে প্ৰাৰ্থীৰূপে মনোনীত হোৱাত ঈশ্বৰৰ নামত শপত খাই কওঁ নিষ্ঠা সহকাৰে প্রতিজ্ঞা কৰো যে, বিধিৰ দ্বাৰা স্থাপনা কৰা ভাৰতৰ সংবিধানৰ প্রতি মই প্ৰকৃত বিশ্বাস আৰু নিষ্ঠা পোষণ কৰিম আৰু মই ভাৰতৰ প্ৰভুত্ব আৰু অখণ্ডতা অক্ষুণ্ণ ৰাখিম।”

খ

সংসদৰ সদস্যৰ দ্বাৰা লবলগীয়া শপত বা প্রতিজ্ঞানৰ প্ৰপত্ৰ :—

“মই ক, খই ৰাজ্যসভাৰ (বা লোক সভাৰ) সদস্য নিৰ্বাচিত (বা মনোনীত) হোৱাত ঈশ্বৰৰ নামত শপত খাই কওঁ নিষ্ঠা সহকাৰে প্রতিজ্ঞা কৰো যে, বিধিৰ দ্বাৰা স্থাপনা কৰা ভাৰতৰ সংবিধানৰ প্রতি মই প্ৰকৃত বিশ্বাস আৰু নিষ্ঠা পোষণ কৰিম, মই ভাৰতৰ প্ৰভুত্ব আৰু অখণ্ডতা অক্ষুণ্ণ ৰাখিম আৰু মই গ্ৰহণ কৰিব ধৰা কৰ্তব্য শ্ৰদ্ধাপূৰ্বক নিৰ্বহন কৰিম।”

\* অনুচ্ছেদ ৮৪ (ক) আৰু ১৭৩ (ক) ও চাৰ্টাৰক।

১। সংবিধান (যষ্ঠদশ সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৬৩ ৰ ৫ ধাৰাৰ দ্বাৰা অন্তঃস্থাপিত।

২। সংবিধান (যষ্ঠদশ সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৬৩ ৰ ৫ ধাৰাৰ দ্বাৰা প্ৰপত্ৰ III ৰ পৰিৱৰ্ত্তে প্ৰতিষ্ঠাপিত।

## তৃতীয় অনুসূচী

## IV

উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশ আৰু ভাৰতৰ নিয়ন্ত্ৰক-মহালেখা পৰীক্ষকৰ দ্বাৰা লবলগীয়া শপত বা প্ৰতিজ্ঞাৰ প্ৰপত্ৰ :-

“মই ক, খই ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ মুখ্য ন্যায়াধিপতি (বা ন্যায়াধীশ) (বা ভাৰতৰ নিয়ন্ত্ৰক-  
দৈশ্বৰৰ নামত শপত খাই কওঁ  
মহালেখা পৰীক্ষক) ৰূপে নিযুক্ত হোৱাত নিষ্ঠা সহকাৰে প্ৰতিজ্ঞা কৰোঁ যে, বিধিৰ দ্বাৰা স্থাপনা  
কৰা ভাৰতৰ সংবিধানৰ প্ৰতি মই প্ৰকৃত বিশ্বাস আৰু নিষ্ঠা পোষণ কৰিম, <sup>১</sup> [ মই ভাৰতৰ প্ৰভুত্ব  
আৰু অখণ্ডতা অক্ষুণ্ণ ৰাখিম, ] ভয় বা পক্ষপাত, অনুৰাগ বা বিদ্বেষ নোহোৱাকৈ সম্যক ৰূপে আৰু  
শ্ৰদ্ধাপূৰ্বক আৰু মোৰ পূৰ্ণযোগ্যতা, জ্ঞান আৰু বিবেক অনুসাৰে মোৰ পদকৰ্তব্য পালন কৰিম আৰু  
সংবিধান আৰু বিধি, সমূহৰ মৰ্যাদা ৰক্ষা কৰিম।”

## V

ৰাজ্যৰ মন্ত্ৰীৰ বাবে পদৰ শপতৰ প্ৰপত্ৰ :-

“মই ক, খই দৈশ্বৰৰ নামত শপত খাই কওঁ  
নিষ্ঠা সহকাৰে প্ৰতিজ্ঞা কৰোঁ যে বিধিৰ দ্বাৰা স্থাপনা কৰা ভাৰতৰ সংবিধানৰ  
প্ৰতি মই প্ৰকৃত বিশ্বাস আৰু নিষ্ঠা পোষণ কৰিম, <sup>১</sup> [ মই ভাৰতৰ প্ৰভুত্ব আৰু অখণ্ডতা অক্ষুণ্ণ ৰাখিম ]  
আৰু মই শ্ৰদ্ধাপূৰ্বক আৰু শুদ্ধ অন্তঃকৰণৰ সৈতে.....  
ৰাজ্যৰ মন্ত্ৰী স্বৰূপে মোৰ কৰ্তব্য নিৰ্বহন কৰিম আৰু ভয় বা পক্ষপাত, অনুৰাগ বা বিদ্বেষ নোহোৱাকৈ  
সংবিধান আৰু বিধি অনুসাৰে সকলো প্ৰকাৰৰ লোকসমূহৰ প্ৰতি, ন্যায় আচৰণ কৰিম।”

## VI

ৰাজ্যৰ মন্ত্ৰীৰ বাবে গোপনীয়তাৰ শপতৰ প্ৰপত্ৰ :-

“মই ক, খই দৈশ্বৰৰ নামত শপত খাই কওঁ  
নিষ্ঠা সহকাৰে প্ৰতিজ্ঞা কৰোঁ যে, মন্ত্ৰী হিচাপে মোৰ কৰ্তব্যৰ উচিত নিৰ্বহনৰ  
কাৰণে আৱশ্যক হোৱাৰ বাহিৰে মই এনে যিকোনো বিষয় যিটোনেকি মোৰ বিচাৰ্য্যৰ কাৰণে অনা  
হব বা .....ৰাজ্যৰ মন্ত্ৰী স্বৰূপে মোৰ জ্ঞাত হব, তাক কোনো ব্যক্তি বা  
ব্যক্তি সমূহক প্ৰত্যক্ষ বা পৰোক্ষভাবে সূচিত বা প্ৰকট নকৰিম।”

## [ VII ]

## ক

ৰাজ্যৰ বিধান মণ্ডলৰ নিৰ্বাচনৰ বাবে হোৱা প্ৰাৰ্থীৰ দ্বাৰা লবলগীয়া শপত বা প্ৰতিজ্ঞাৰ  
প্ৰপত্ৰ :-

“মই ক, খই বিধান সভাৰ (বা বিধান পৰিষদৰ) এক আসন পূৰাবৰ বাবে প্ৰাৰ্থীৰূপে মনোনীত  
হোৱাত দৈশ্বৰৰ নামত শপত খাই কওঁ  
নিষ্ঠা সহকাৰে প্ৰতিজ্ঞা কৰোঁ যে, বিধিৰ দ্বাৰা স্থাপনা কৰা ভাৰতৰ সংবিধানৰ প্ৰতি মই  
প্ৰকৃত বিশ্বাস আৰু নিষ্ঠা পোষণ কৰিম আৰু মই ভাৰতৰ প্ৰভুত্ব আৰু অখণ্ডতা অক্ষুণ্ণ ৰাখিম।”

১। সংবিধান (ষষ্ঠদশ সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৬৩ ৰ ৫ ধাৰাৰ দ্বাৰা অন্তঃস্থাপিত।

২। সংবিধান (ষষ্ঠদশ সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৬৩ৰ ৫ ধাৰাৰ দ্বাৰা প্ৰপত্ৰ ‘VII’ ৰ পৰিৱৰ্ত্তে  
প্ৰতিষ্ঠাপিত।

## তৃতীয় অনুসূচী

খ

ৰাজ্যৰ বিধান মণ্ডলৰ সদস্যৰ দ্বাৰা লবলগীয়া শপত বা প্ৰতিজ্ঞানৰ প্ৰপত্ৰ :-

“মই ক, খই বিধান সভাৰ (বা বিধান পৰিষদৰ) সদস্য নিৰ্বাচিত (বা মনোনীত) হোৱাত,  
 ঈশ্বৰৰ নামত শপত খাই কওঁ  
 নিষ্ঠা সহকাৰে প্ৰতিজ্ঞা কৰোঁ যে, বিধিৰ দ্বাৰা স্থাপনা কৰা ভাৰতৰ সংবিধানৰ প্ৰতি মই প্ৰকৃত  
 বিশ্বাস আৰু নিষ্ঠা পোষণ কৰিম, মই ভাৰতৰ প্ৰভুত্ব আৰু অখণ্ডতা অক্ষুণ্ণ ৰাখিম আৰু মই গ্ৰহণ  
 কৰিব ধৰা কৰ্তব্য শ্ৰদ্ধাপূৰ্বক নিৰ্বহন কৰিম।”]

## VIII

উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশৰ দ্বাৰা লবলগীয়া শপত বা প্ৰতিজ্ঞানৰ প্ৰপত্ৰ :-

“মই ক, খই .....ত (বা ৰ) উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ মুখ্য ন্যায়াধিপতি (বা  
 ঈশ্বৰৰ নামত শপত খাই কওঁ  
 ন্যায়াধীশ) ৰূপে নিযুক্ত হোৱাত নিষ্ঠা সহকাৰে প্ৰতিজ্ঞা কৰোঁ যে, বিধিৰ দ্বাৰা স্থাপনা কৰা  
 ভাৰতৰ সংবিধানৰ প্ৰতি মই প্ৰকৃত বিশ্বাস আৰু নিষ্ঠা পোষণ কৰিম, <sup>১</sup> [ মই ভাৰতৰ প্ৰভুত্ব আৰু  
 অখণ্ডতা অক্ষুণ্ণ ৰাখিম ] আৰু ভয় বা পক্ষপাত, অনুৰাগ বা বিদ্বেষ নোহোৱাকৈ সম্যক ৰূপে আৰু  
 শ্ৰদ্ধাপূৰ্বক, আৰু মোৰ পূৰ্ণযোগ্যতা, জ্ঞান আৰু বিবেক অনুসাৰে মোৰ পদকৰ্তব্য পালন কৰিম আৰু  
 সংবিধান আৰু বিধি সমূহৰ মৰ্যাদা ৰক্ষা কৰিম।”

১। সংবিধান (ষষ্ঠদশ সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৬৩ ৰ ৫ ধাৰাৰ দ্বাৰা অন্তৰ্ভুক্ত।

## ১ [ চতুৰ্থ অনুসূচী ]

[ অনুচ্ছেদ ৪(১) আৰু ৮০ (২) ]

ৰাজ্য সভাত আসন সমূহৰ আবণ্টন

নিম্নলিখিত তালিকাৰ প্ৰথম স্তম্ভত বিনিৰ্দিষ্ট প্ৰত্যেক ৰাজ্যক বা সংঘ ৰাজ্য ক্ষেত্ৰত সেই তালিকাৰ দ্বিতীয় স্তম্ভত যথাস্থিতি সেই ৰাজ্য বা সংঘ ৰাজ্য ক্ষেত্ৰৰ বিপৰীতে বিনিৰ্দিষ্ট সংখ্যক আসন আবণ্টিত কৰা হ'ব।

তালিকা

১। অন্ধ্ৰ প্ৰদেশ	১৮
২। অসম	৭
৩। বিহাৰ	২২
২ <sup>°</sup> । গোৱা	১]
৩ <sup>°</sup> । [ ৫। ] গুজৰাট	১১]
৪ <sup>°</sup> । [ ৬। ] হাৰিয়ানা	৫]
৫ <sup>°</sup> । [ ৭। ] কেৰালা	৯
৬ <sup>°</sup> । [ ৮। ] মধ্য প্ৰদেশ	১৬
৭ <sup>°</sup> । [ ৯। ] তামিলনাডু ]	১ [১৮]
৮ <sup>°</sup> । [ ১০। ] মহাৰাষ্ট্ৰ	১৯]
৯ <sup>°</sup> । [ ১১। ] কৰ্ণাটক]	১২
১০ <sup>°</sup> । [ ১২। ] উৰিষ্যা	১০

১। সংবিধান (সপ্তম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৫৬ ৰ ধাৰা ৩ দ্বাৰা চতুৰ্থ অনুসূচীৰ বাবে প্ৰতিষ্ঠাপিত।

২। প্ৰবিষ্টি গোৱা, দমন আৰু দিউ পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৮৭ (১৯৮৭ ৰ ১৮) ৰ ধাৰা ৬ ৰ দ্বাৰা (৩০-৫-১৯৮৭ ৰ পৰা) অন্তঃস্থাপিত।

৩। বোম্বাই পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৬০ (১৯৬০ ৰ ১১) ৰ ধাৰা ৬ ৰ দ্বাৰা (১-৫-১৯৬০ ৰ পৰা) প্ৰবিষ্টি ৪ ৰ বাবে প্ৰতিষ্ঠাপিত।

৪। গোৱা, দমন আৰু দিউ পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৮৭ (১৯৮৭ ৰ ১৮) ৰ ধাৰা ৬ দ্বাৰা (৩০-৫-১৯৮৭ ৰ পৰা) প্ৰবিষ্টি ৪ ৰ পৰা ২৬ লৈ ক্ৰমশঃ প্ৰবিষ্টি ৫ ৰ পৰা ২৭ ৰ ৰূপত পুনঃসংখ্যাঙ্কিত কৰা হৈছে।

৫। পঞ্জাব পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৬৬ (১৯৬৬ ৰ ৩১) ৰ ধাৰা ৯ ৰ দ্বাৰা (১-১১-১৯৬৬) ৰ পৰা অন্তঃস্থাপিত।

৬। মাদ্ৰাজ ৰাজ্য (নাম পৰিৱৰ্তন) অধিনিয়ম, ১৯৬৮ (১৯৬৮ ৰ ৫৩) ৰ ধাৰা ৫ ৰ দ্বাৰা (১৪-১-১৯৬৯ ৰ পৰা) “৮ মাদ্ৰাজ” ৰ বাবে প্ৰতিষ্ঠাপিত।

৭। অন্ধ্ৰ প্ৰদেশ আৰু মাদ্ৰাজ (সীমা পৰিৱৰ্তন) অধিনিয়ম, ১৯৫৯ (১৯৫৯ ৰ ৫৬) ৰ ধাৰা ৮ ৰ দ্বাৰা (১-৪-১৯৬০ ৰ পৰা) “১৭” ৰ বাবে প্ৰতিষ্ঠাপিত।

৮। বোম্বাই পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৬০ (১৯৬০ ৰ ১১) ৰ ধাৰা ৬ ৰ দ্বাৰা (১-৫-১৯৬০ ৰ পৰা) অন্তঃস্থাপিত।

৯। মহীশূৰ ৰাজ্য (নাম পৰিৱৰ্তন) অধিনিয়ম, ১৯৭৩ (১৯৭৩ ৰ ৩১) ৰ ধাৰা ৫ ৰ দ্বাৰা (১-১১-১৯৭৩ ৰ পৰা) “১০ মহীশূৰ” ৰ বাবে প্ৰতিষ্ঠাপিত।

## চতুৰ্থ অনুসূচী

১[১৩] পঞ্জাব	২[৭]
১[১৪] ৰাজস্থান	১০
১[১৫] উত্তৰ প্ৰদেশ	৩৪
১[১৬] পশ্চিমবঙ্গ	১৬
১[১৭] জম্মু আৰু কাশ্মীৰ	৪
১[১৮] নগালেণ্ড	১]
১[১৯] হিমাচল প্ৰদেশ	৩]
১[২০] মণিপুৰ	১]
১[২১] ত্ৰিপুৰা	১
১[২২] মেঘালয়	১
১[২৩] চিকিম	১]
১[২৪] মিজোৰাম	১]

১। গোৱা দমন আৰু দিউ পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৮৭ (১৯৮৭ ৰ ১৮) ৰ ধাৰা ৬ ৰ দ্বাৰা (৩০-৫-১৯৮৭ ৰ পৰা) প্ৰবিষ্টি ৪ ৰ পৰা ২৬ লৈকে ক্ৰমশঃ প্ৰবিষ্টি ৫ ৰ পৰা ২৭ ৰ ৰূপত পুনঃসংখ্যাক্ত কৰা হৈছে।

২। পঞ্জাব পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৬৬ (১৯৬৬ ৰ ৩১) ৰ ধাৰা ৯ ৰ দ্বাৰা (১-১১-১৯৬৬ ৰ পৰা) "১১" ৰ বাবে প্ৰতিষ্ঠাপিত।

৩। নগালেণ্ড ৰাজ্য অধিনিয়ম, ১৯৬২ (১৯৬২ ৰ ২৭) ৰ ধাৰা ৬ ৰ দ্বাৰা (১-১২-১৯৬৩ ৰ পৰা) অন্তঃস্থাপিত।

৪। হিমাচল প্ৰদেশ ৰাজ্য অধিনিয়ম, ১৯৭০ (১৯৭০ ৰ ৫৩) ৰ ধাৰা ৫ ৰ দ্বাৰা (২৫-১-১৯৭১ ৰ পৰা) অন্তঃস্থাপিত।

৫। সংবিধান (ষষ্ঠত্ৰিংশ সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৭৫ ৰ ধাৰা ৪ ৰ দ্বাৰা (২৬-৪-১৯৭৫ ৰ পৰা) অন্তঃস্থাপিত।

৬। মিজোৰাম ৰাজ্য অধিনিয়ম, ১৯৮৬ (১৯৮৬ ৰ ৩৪) ৰ ধাৰা ৫ ৰ দ্বাৰা (২০-২-১৯৮৭ ৰ পৰা) প্ৰবিষ্টি ২৩ আৰু ২৪ ক্ৰমশঃ প্ৰবিষ্টি ২৪ আৰু ২৫ ৰ ৰূপত পুনঃসংখ্যাক্ত আৰু এনেদৰে পুনঃসংখ্যাক্ত প্ৰবিষ্টি ২৪ ৰ আগত নতুন প্ৰবিষ্টি ২৩ অন্তঃস্থাপিত তথা প্ৰবিষ্টি ২৫ লোপ কৰা হৈছে।

## চতুৰ্থ অনুসূচী

১[ ২[২৫।] অৰুণাচল প্ৰদেশ	১]
১[ ২[ ২৬।] দিল্লী	৩
২[ ২৭।] পণ্ডিচেৰী	১
৩[ * * * * * ]	
১[ * * * * * ]	

মুঠ ১[২৩৩ ]]

১। অৰুণাচল প্ৰদেশ ৰাজ্য অধিনিয়ম, ১৯৮৬ (১৯৮৬ ৰ ৬৯) ৰ ধাৰা ৫ ৰ দ্বাৰা (২০-২-১৯৮৭ ৰ পৰা) প্ৰবিষ্টি ২৪ আৰু ২৫ ৰ ক্ৰমশঃ প্ৰবিষ্টি ২৫ আৰু ২৬ ৰ ৰূপত পুনঃ সংখ্যাঙ্কিত আৰু নতুন প্ৰবিষ্টি ২৪ অন্তঃস্থাপিত তথা প্ৰবিষ্টি ২৬ লোপ কৰা হৈছে।

২। গোৱা, দমন আৰু দিউ পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৮৭ (১৯৮৭ ৰ ১৮) ৰ ধাৰা ৬ ৰ দ্বাৰা (৩০-৫-১৯৮৭ ৰ পৰা) প্ৰবিষ্টি ৪ ৰ পৰা ২৬ লৈকে ক্ৰমশঃ প্ৰবিষ্টি ৫ ৰ ২৭ ৰ ৰূপত পুনঃ সংখ্যাঙ্কিত কৰা হৈছে।

৩। মিজোৰাম ৰাজ্য অধিনিয়ম, ১৯৮৬ (১৯৮৬ ৰ ৩৪) ৰ ধাৰা ৫ ৰ দ্বাৰা (২০-২-১৯৮৭ ৰ পৰা) প্ৰবিষ্টি ২৩ আৰু ২৪ লৈকে ক্ৰমশঃ প্ৰবিষ্টি ২৪ আৰু ২৫ ৰ ৰূপত পুনঃ সংখ্যাঙ্কিত আৰু এনেদৰে পুনঃ সংখ্যাঙ্কিত প্ৰবিষ্টি ২৪ ৰ আগত পূৰ্বৰ নতুন প্ৰবিষ্টি ২৩ অন্তঃস্থাপিত তথা প্ৰবিষ্টি ২৫ লোপ কৰা হৈছে।

৪। গোৱা দমন আৰু দিউ পুনৰ্গঠন অধিনিয়ম, ১৯৮৭ (১৯৮৭ ৰ ১৮) ৰ ধাৰা ৬ ৰ দ্বাৰা (৩০-৫-১৯৮৭ ৰ পৰা) “২৩২” ৰ বাবে প্ৰতিষ্ঠাপিত।

[অনুচ্ছেদ ২৪৪(১)]

অনুসূচিত ক্ষেত্র আৰু অনুসূচিত জনজাতি সকলৰ  
প্রশাসন আৰু নিয়ন্ত্ৰণ সম্বন্ধে উপবন্ধ সমূহ

ভাগ-ক

সাধাৰণ

১। নিৰ্বাচন- এই অনুসূচীত, প্ৰসঙ্গক্ৰমে অন্যথা প্ৰয়োজন নহলে, 'ৰাজ্য' শব্দই \* \*  
[অসম, \* \* [ মেঘালয়, ত্ৰিপুৰা আৰু মিজোৰাম ৰাজ্য ] ক অন্তৰ্ভুক্ত নকৰিব।

২। অনুসূচিত ক্ষেত্ৰত কোনো ৰাজ্যৰ কাৰ্যপালিকা ক্ষমতা- এই অনুসূচীৰ উপবন্ধ সাপেক্ষে  
কোনো ৰাজ্যৰ কাৰ্যপালিকা ক্ষমতা সেই ৰাজ্যৰ অনুসূচিত ক্ষেত্ৰতো বিস্তাৰ কৰিব।

৩। অনুসূচিত ক্ষেত্ৰৰ প্ৰশাসন সম্বন্ধে ৰাজ্যপালৰ \* \* \* দ্বাৰা ৰাষ্ট্ৰপতিক দিয়া  
প্ৰতিবেদন-অনুসূচিত ক্ষেত্ৰ থকা প্ৰত্যেক ৰাজ্যৰ ৰাজ্যপালে ৫ X X X X বছৰি বা যেতিয়াই ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে  
বিচাৰে তেতিয়াই ৰাষ্ট্ৰপতিক সেই ৰাজ্যৰ অনুসূচিত ক্ষেত্ৰৰ প্ৰশাসন সম্বন্ধে প্ৰতিবেদন দাখিল  
কৰিব আৰু সংঘৰ কাৰ্যপালিকা ক্ষমতা উক্ত ক্ষেত্ৰ বিলাকৰ প্ৰশাসন সম্বন্ধে ৰাজ্যক নিৰ্দেশ দিয়া  
পৰ্য্যন্ত বিস্তাৰ কৰিব।

ভাগ-খ

অনুসূচিত ক্ষেত্ৰ আৰু অনুসূচিত জনজাতিৰ প্ৰশাসন আৰু নিয়ন্ত্ৰণ

৪। জনজাতি মন্ত্ৰণা পৰিষদ-(১) অনুসূচিত ক্ষেত্ৰ থকা প্ৰতি ৰাজ্যত আৰু যদি ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে  
তেনে নিৰ্দেশ দিয়ে অনুসূচিত জনজাতি থকা কিন্তু অনুসূচিত ক্ষেত্ৰ নথকা কোনো ৰাজ্যত অনধিক  
বিশ জন সদস্যৰে এখন জনজাতি মন্ত্ৰণা পৰিষদ স্থাপন কৰিব যাৰ যথাসম্ভৱ তিনি-চতুৰ্থাংশ সদস্য  
সেই ৰাজ্যৰ বিধান সভাৰ অনুসূচিত জনজাতিৰ প্ৰতিনিধি হব :

পৰন্তু, যদি সেই ৰাজ্যৰ বিধান সভাত থকা অনুসূচিত জনজাতিৰ প্ৰতিনিধিৰ সংখ্যা জনজাতি-  
মন্ত্ৰণা পৰিষদত এনে প্ৰতিনিধিৰ দ্বাৰা পূৰাব লগীয়া আসনৰ সংখ্যাতকৈ কম হয় তেনেহলে বাকী  
আসন তেনে জনজাতিৰ অন্যান্য সদস্যৰ দ্বাৰা পূৰণ কৰিব।

১। সংবিধান (সপ্তম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৫৬ ৰ ২৯ ধাৰা আৰু অনুসূচীৰ দ্বাৰা "প্ৰথম  
অনুসূচীৰ ক বা খ ভাগত বিনিৰ্দিষ্ট ৰাজ্য সমূহক অৰ্থ কৰিব কিন্তু" এই কথাখিনি লোপ কৰা হৈছে।

২। উত্তৰ-পূব অঞ্চল (পুনৰ্গঠন) অধিনিয়ম, ১৯৭১ (১৯৭১ ৰ ৮১) ৰ ধাৰা ৭১ ৰ দ্বাৰা  
(২১-১-৭২ তাংৰ পৰা) "অসম ৰাজ্য" ৰ বাবে প্ৰতিস্থাপিত।

৩। মিজোৰাম ৰাজ্য অধিনিয়ম ১৯৮৬ (১৯৮৬ ৰ ৩৪) ৰ ধাৰা ৩৯ ৰ দ্বাৰা "মেঘালয়  
আৰু ত্ৰিপুৰা" ৰ বাবে (২০-২-১৯৮৭ ৰ পৰা প্ৰতিষ্ঠাপিত)।

৪। সংবিধান (উনপঞ্চাশত্তম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৮৪ ৰ ধাৰা ৩ ৰ দ্বাৰা (১-৪-১৯৮৫  
ৰ পৰা) আৰু "মেঘালয়" ৰ বাবে প্ৰতিষ্ঠাপিত।

৫। সংবিধান (সপ্তম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৫৬ ৰ ২৯ ধাৰা আৰু অনুসূচীৰ দ্বাৰা 'বা  
ৰাজ প্ৰমুখ' শব্দ ৰাজি লোপ কৰা হৈছে।

## পঞ্চম অনুসূচী

(২) ৰাজ্যপালৰ দ্বাৰা ১ \* \* \* \* ৰাজ্যৰ অনুসূচিত জনজাতিৰ কল্যাণ আৰু প্ৰগতি সম্পৰ্কীয় যিবোৰ বিষয় তেওঁ লোকলৈ প্ৰেৰণ কৰা হয় তেনেবোৰ বিষয়ে মন্ত্ৰণা দিয়াটো জনজাতি-মন্ত্ৰণা পৰিষদৰ কৰ্তব্য হ'ব।

(৩) ৰাজ্যপালে- ২ \* \* \* \*

(ক) পৰিষদৰ সদস্য সংখ্যা, সিবিলাকৰ নিযুক্তিৰ আৰু পৰিষদৰ সভাপতিৰ আৰু ইয়াৰ পদাধিকাৰী আৰু সেরক সকলৰ নিযুক্তিৰ ৰীতি;

(খ) ইয়াৰ বৈঠকৰ পৰিচালনা আৰু ইয়াৰ সাধাৰণ প্ৰক্ৰিয়া; আৰু

(গ) অন্যান্য সকলো প্ৰাসংগিক বিষয় যথাস্থিতি বিহিত বা বিনিয়মিত কৰি নিয়মাৱলী কৰিব পাৰে।

(৫) অনুসূচিত ক্ষেত্ৰত প্ৰযোজ্য বিধি - (১) এই সংবিধানত যিকোনো বিধান থকা সত্বেও ৰাজ্যপালে ১ \* \* \* \* সাৰ্বজনিক অধিসূচনাৰ দ্বাৰা নিৰ্দেশ দিব পাৰে যে, সংসদৰ বা ৰাজ্যৰ বিধান মণ্ডলৰ কোনো নিৰ্দিষ্ট অধিনিয়ম ৰাজ্যৰ কোনো অনুসূচিত ক্ষেত্ৰত বা তাৰ কোনো অংশবিশেষত প্ৰযোজ্য নহ'ব বা ৰাজ্যৰ কোনো কোনো অনুসূচিত ক্ষেত্ৰত বা তাৰ কোনো অংশ বিশেষত অধিসূচনাত নিৰ্দিষ্ট কৰা তেনে ব্যতিক্ৰম আৰু পৰিৱৰ্ত্তন সাপেক্ষেহে প্ৰযোজ্য হ'ব আৰু এই উপদফাৰ অধীনত দিয়া কোনো নিৰ্দেশ ভূতলক্ষী প্ৰভাৱ হোৱাকৈ দিব পাৰে।

(২) ৰাজ্যপালে ১ \* \* \* \* কোনো ৰাজ্যৰ তত্কালীন অনুসূচিত ক্ষেত্ৰ হৈ থকা যিকোনো ক্ষেত্ৰৰ শান্তি আৰু সুশাসনাৰ্থে বিনিয়মন কৰিব পাৰে।

বিশেষকৈ, আৰু উপৰোক্ত ক্ষমতাৰ ব্যাপকতাৰ ওপৰত কোনো প্ৰতিকূল প্ৰভাৱ নেপেলাৱাকৈ এনে বিনিয়মে-

(ক) তেনে ক্ষেত্ৰত অনুসূচিত জনজাতিৰ লোকৰ দ্বাৰা বা মাজত ভূমি-হস্তান্তৰৰ প্ৰতিষেধ বা নিৰ্বন্ধন কৰিব পাৰে;

(খ) তেনে ক্ষেত্ৰত অনুসূচিত জনজাতিৰ লোকৰ মাজত ভূমিৰ আৰণ্টনৰ বিনিয়মন কৰিব পাৰে;

(গ) যি ব্যক্তিয়ে তেনে ক্ষেত্ৰত অনুসূচিত জনজাতিৰ লোকক ধন ধাৰে দিয়ে তেনে ব্যক্তিৰ দ্বাৰা ঋণ দাতা হিচাপে কৰা কাৰবাৰৰ বিনিয়মন কৰিব পাৰে।

১। সংবিধান (সপ্তম সংশোধন) অধিনিয়ম ১৯৫৬ ৰ ২৯ ধাৰা আৰু অনুসূচীৰ দ্বাৰা 'যথাস্থিতি' বা 'ৰাজ প্ৰমুখৰ' শব্দ সমূহ লোপ কৰা হৈছে।

২। উক্ত অধিনিয়মৰ উক্ত ধাৰা আৰু অনুসূচীৰ দ্বাৰা 'বা ৰাজ প্ৰমুখ' শব্দ দুটা লোপ কৰা হৈছে।

## পঞ্চম অনুসূচী

(৩) এই দফাৰ (২) উপদফাত উল্লেখ কৰা এনে বিনিয়ম কৰোতে ৰাজ্যপালে ১\* \* \* সংসদৰ বা ৰাজ্যৰ বিধান মণ্ডলৰ কোনো বিধি বা কোনো উক্ত ক্ষেত্ৰত প্ৰযোজ্য বৰ্ত্তমানে চলিত বিধিৰ নিৰসন বা সংশোধন কৰিব পাৰে।

(৪) এই দফাৰ অধীনত কৰা সকলো বিনিয়ম অনতিবিলম্বে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ওচৰত দাখিল কৰিব লাগিব আৰু যেতিয়ালৈকে তেখেতৰ দ্বাৰা ইয়াত অনুমতি প্ৰদান কৰা নহয় তেতিয়ালৈকে ই কাৰ্য্যকৰী নহব।

(৫) এনে বিনিয়মকাৰী ৰাজ্যপালে ১\* \* \* \* যি ৰাজ্যত জনজাতি মন্ত্ৰণাপৰিষদ থাকে সেই মন্ত্ৰণা পৰিষদৰ লগত পৰামৰ্শ নকৰাকৈ এই দফাৰ অধীনত কোনো বিনিয়ম কৰিব নোৱাৰিব।

## ভাগ-গ

## অনুসূচিত ক্ষেত্ৰ

৬। অনুসূচিত ক্ষেত্ৰ- (১) এই সংবিধানত 'অনুসূচিত ক্ষেত্ৰসমূহ' বুলিলে তেনে ক্ষেত্ৰক বুজাব যাক ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে আদেশৰ দ্বাৰা অনুসূচিত ক্ষেত্ৰ বুলি ঘোষণা কৰে।

(২) ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে যিকোনো সময়ত আদেশৰ দ্বাৰা,-

(ক) নিৰ্দেশ দিব পাৰে যে, কোনো সমগ্ৰ অনুসূচিত ক্ষেত্ৰ বা তাৰ কোনো বিনিৰ্দিষ্ট ভাগ অনুসূচিত ক্ষেত্ৰ হিচাপে বা তেনে ক্ষেত্ৰৰ ভাগ হিচাপে পৰিগণিত নহব;

\* [(কক) সেই ৰাজ্যৰ ৰাজ্যপালৰ লগত পৰামৰ্শ কৰাৰ পিচত কোনো ৰাজ্যৰ কোনো অনুসূচিত ক্ষেত্ৰ বৃদ্ধি কৰিব পাৰে;]

(খ) কেৱল সীমাৰ পৰিশোধন স্বৰূপে কোনো অনুসূচিত ক্ষেত্ৰৰ পৰিৱৰ্ত্তন কৰিব পাৰে;

(গ) কোনো ৰাজ্যৰ সীমা পৰিৱৰ্ত্তন বা সংঘত অন্তৰ্ভুক্ত কৰোতে বা নতুন ৰাজ্য গঠন কৰোতে আগতে কোনো ৰাজ্যত অন্তৰ্ভুক্ত নকৰা ৰাজ্যক্ষেত্ৰক অনুসূচিত ক্ষেত্ৰ বা তেনে অনুসূচিত ক্ষেত্ৰৰ ভাগ বিশেষ স্বৰূপে ঘোষণা কৰিব পাৰে;

\* [(ঘ) কোনো ৰাজ্য বা ৰাজ্য সমূহৰ সম্পৰ্কত এই দফাৰ অধীনত দিয়া যি কোনো আদেশ বা আদেশসমূহ বিখণ্ডিত কৰিব পাৰে, আৰু সংশ্লিষ্ট ৰাজ্যৰ ৰাজ্যপালৰ লগত পৰামৰ্শ কৰি অনুসূচিত ক্ষেত্ৰ হবলগীয়া ক্ষেত্ৰ সমূহ পুনঃপৰি নিশ্চিত কৰি নতুন আদেশ দিব পাৰে;]

আৰু তেনে আদেশত ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে প্ৰয়োজনীয় আৰু উচিত বোধ কৰা যি কোনো প্ৰাসংগিক আৰু আনুষংগিক উপবন্ধ থাকিব পাৰে কিন্তু উপৰোক্তৰ বাহিৰে এই দফাৰ (১) উপদফাৰ অধীনত দিয়া আদেশক কোনো পৰৱৰ্ত্তী আদেশেৰে পৰি বৰ্ত্তিত কৰিব নোৱাৰিব।

১। সংবিধান (সপ্তম সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৫৬ ৰ ২৯ ধাৰা আৰু অনুসূচীৰ দ্বাৰা "বা ৰাজ্যপ্ৰমুখ" শব্দ দুটা লোপ কৰা হৈছে।

২। সংবিধান পঞ্চম অনুসূচী (সংশোধন) অধিনিয়ম, ১৯৭৬ (১৯৭৬ ৰ ১০১) ৰ ধাৰা ২ ৰ দ্বাৰা অন্তঃস্থাপিত।

## অনুসূচীৰ সংশোধন

৭। অনুসূচীৰ সংশোধন - (১) সংসদে সময়ে সময়ে বিধিৰ দ্বাৰা এই অনুসূচীৰ উপবন্ধ সমূহ সংযোগ, পৰিবৰ্তন বা নিবসন স্বৰূপে সংশোধন কৰিব পাৰিব আৰু যেতিয়া এই অনুসূচী তেনে ভাবে সংশোধিত হয় এই সংবিধানত থকা এই অনুসূচীৰ উল্লেখ তেনে সংশোধিত অনুসূচীৰ উল্লেখ স্বৰূপে অৰ্থ কৰা হ'ব।

(২) এই দফাৰ (১) উপদফাত উল্লিখিত কোনো বিধি অনুচ্ছেদ ৩৬৮ ৰ প্ৰয়োজনৰ বাবে এই সংবিধানৰ সংশোধন বুলি গণ্য কৰা নহ'ব।